

РЕЦЕНЗИЯ

**Докторска дисертация на тема: ПСИХОЛОГИЧЕСКИ
ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СЛЕДРОДИЛНАТА ДЕПРЕСИЯ ПРИ МАЙКИ
И БАЩИ**

Докторант: РОЗАЛИНА ЕВГЕНИЕВА ГЕНЕВА

Рецензент: доц. Павлина Петкова, дм, клиничен психолог

Докторската дисертация на Генева е в полето на честите разстройства на психичното здраве при раждане на дете, които са negliжирани или приети като съпровождащи преди и следродилния етап. Съвременните психологични изследвания все по-ясно показват, че тези нарушения имат продължително неблагоприятно влияние както върху социалното функциониране на майката и бащата, така и върху техните родителски и партньорски отношения. Тази позиция прави дисертацията важна към днешното разбиране на психологичното консултиране, поддържащо здравето в трудните етапи на преодоляване на кризите в житейски път.

Дисертацията е разработена в три основни глави, с последвали дискусия, заключение, литература, приложения, с обем 57 стр.(нестандартни), цитирани съвременни източници на кирилица и латиница. Настоящата научна разработка на Генева е насочена именно към проучване на факторите, които допринасят за възникване на оплакванията и увеличаване на симптомите след раждане при двамата родители, с цел обогатяване на по-задълбоченото разбиране за следродилната депресия и от тук принос към психологичното консултиране.

В първата глава докторантката прави много добре структуриран литературен обзор, като представя спецификата на социалния контекст в нашата страна, където депресията не се разпознава като проблем, а като естествена част от живота, която ще премине от самосебе си и психологичното консултиране не е модул от здравните грижи. Описани са вариантите на следродилната депресия определени от интензитета и продължителността на депресията, богатството на симптоми, суициден риск, препоръчителните терапевтични стратегии. Цитирани са голяма поредица изследвания на следродилната депресия както при майките, така и при бащите, които в още по-голяма степен са пренебрегвани. В обзора има много данни за това как в световен план се е провеждало изследването в различните държави и култури, каква е последицата върху психологичното развитие на децата отглеждани от депресивни родители, партньорски проблеми, риск от социално изпадане и инвалидизация. Специални части представят изследвания върху причините за следродилната депресия. На преден план са обобщени данни от много изследвания през последните години за хормоналните колебания и нарушения при част от жените преди и след раждането, специфични ситуации на хранене, стимулиране с хормони на бременност, проблеми на хипоталамо-хипофизо-надбъбречната ос, ролята на стреса, личностовата предиспозиция. Генева прави структурирано описание на основните разстройства, които се свързват със следродилната депресия: преходните симптоми на „бебешки–блус“; паническо и obsесивно-компулсивно разстройство; депресивно разстройство; следродилната психоза, която носи риск за живота на бебето и майката. Представени са данни от изследвания в различни страни през последните години със скринингови методики, въпросници за депресия, интервю.

Втората глава на дисертацията представя организацията на емпиричното изследване с етапи на: обосновка на избрания инструментариум за верифициране на следродилната депресия по избрания модел. Тук докторантката прави много подробен обзор на изследователските опити на много автори за изследване на депресивните и тревожни симптоми при жени по време на бременност и след раждане с изведени анализи и препоръки към специалистите. Направена е съпоставка с конвенционалните скали за тревожност и депресия приложени при тези жени от много автори, отново с техните анализи и коментари за депресивните и тревожни разстройство, вкл. следродилната депресия. С много подробности е описано прилаганата Единбургска постнатална скала за депресия и 10-степенна скала за диагностициране на следродилна депресия, дискутирани са интерпретациите на автори за диференциалните различия между психосоматичните разстройства свързани с депресията, с етапите на бременност и раждане. Отново подробно е представено и стандартизираното интервю на Голдбърг за следродилната депресия. Представени са и двата въпросника за: възприета социална подкрепа от приятели и семейство; потиснато следродилно настроение.

Основната цел на дисертацията е положена върху взаимовръзката между психологичните характеристики на родителите със следродилна депресия и като подцел адаптиране на методики за изследване в нашия социокултурен контекст. Изградена е една основна хипотеза и пет подхипотези, добре структурирани и кореспондиращи с целта на научното изследване. Инструментариумът е от интервю и пет въпросника, много релевантни към поставените цели, като подробно са описани направените корекции и адаптация при всеки един от тях: Полу-структурирано интервю със седем

отворени въпроса и възможност за задаване на допълнителни въпроси, които насочват към симптомите на депресията след раждането. Скала за изследване на следродилния дистрес; Скала за измерване на настроения и тревожност, реконструиран кратък вариант; Единбургска постнатална скала за депресия; Въпросник за възприета социална подкрепа от приятели и семейство; Въпросник за потиснато следродилно настроение. Проведено е качествено изследване при 18 лица и количествени изследвания при 145 лица, с подробно описание на процедурата на изследване.

Третата глава представя данните от емпиричните проучвания. Първоначално подробно са представени отговорите на изследваните лица по основните въпроси на интервюто. В сравнителния качествен анализ на отговорите, Генева представя сходства и различия в преживяванията към настъпилите промени след раждането на детето. Те са анализирани както в личен план, така и в отношенията с партньора, основни и нови ценности, смисъла на живот, очаквания и разочарования. Много подробно са съпоставени преживяванията в емоционален план и промяна в поведението при всеки изследван, нарушенията на когнитивните процеси и работоспособност, промени в емоционалната връзка с партньорите, споделяне на личните оплаквания, очаквания и разочарования към другия и бъдещето, стратегии за справяне. При две от двойките са очертани сериозни различия между мъжа и жената в интереси, ценности, равнище на личностова зрялост, професия. При други две двойки има много сходства между партньорите, но травматични събития преди раждането оказват сериозно неблагоприятно емоционално влияние. При други двойки има сходства между характер и интереси, стандарта на живот е много добър, но не получават помощ за отглеждането на детето и това води до умора, изчерпване и потиснатост,

злоупотреба с алкохол, изолация от приятели. Има и двойки, които преодоляват стреса и преживяват предимно позитивни емоции на радост и щастие. Много съразмерно Генева обобщава, че следродилната депресия при двойките е възникнала предимно по психологичен път, свързана с личностовата нагласа и очаквания, както и културово определените очаквания на жената към мъжа да бъде стабилен, уверен, съчувстващ, финансово гарантиращ сигурност и подкрепа.

Анализът на количествените изследвания с въпросниците дава изключително богатство на информация за емоционалните разстройства, мисли и поведение на двамата партньори. Приложени са сложни статистически анализи, които разкриват все повече детайлни аспекти на нарушенията на психичните процеси, дисфункционални мисли и неадаптивно поведение при двамата партньори. Най-напред докторантката прави анализ на данните от всяка методика, като обсъжда надеждността и вътрешната консистентност на айтемите и структурната организация на всеки инструмент, съпоставя варианти на реорганизация на айтемите. Тя прави съпоставка между оригинала и адаптираната версия, корелативна съпоставка между скалите на използваните въпросници, след това прилага надграждащи статистически анализи, които да разкрият по-специфични особености на психологичните параметри и изгражда общо 12 адаптирани за българския контекст скали, с много добра валидност и надеждност. Тази част от дисертацията е изключително прецизно и задълбочено разработена от докторантката, ясно се открояват нейните формиращи специализирани умения да адаптира психологичните въпросници и да използва максимално техните диагностични възможности. Тези изградени от Генева професионални умения заслужават похвала и високопозитивна оценка!

От направените анализи на данните от въпросниците и последвали по значими интерпретации от тях разкриват: високо равнище и по-често при жените има потиснатост, тревожност, соматична депресия, депресивно-тревожен дистрес. След родилният стрес засяга предимно майките, независимо от възрастта им, продължителността на тези нарушения е около три години след раждането и често продължава, което е различно от традиционните твърдения за кратък период на следродилната депресия. Този дистрес не зависи от професия, образование, местоживееене, узаконеност на брака. Генева разкрива чрез сложни статистически анализи взаимовръзки между житейската нагласа, очаквания, личностови характеристики с проявата на следродилна депресия. С много детайли и удачни интерпретации докторантката търси взаимовръзка между степен на висше образование, формирана нагласа на амбициозност, отговорност, очаквания и следродилната депресия, но остава твърде коректна и прецизна към данните, не прибързва с обобщените си интерпретации и полага важни аспекти на анализ в бъдещи изследвания. По сходен начин, с полагане на различни хипотези, мотивирани от много фактори, като специфика на методика, или културова и времева разлика на изследване, докторантката анализира данните за очакване и оказвана социална подкрепа от приятели или семейство. Тук тя извежда различия при мъжете и жените от групата изследвани, за колебания в настроението, умствено напрежение, тревога, раздразнителност, плачливост. Тя съразмерно интерпретира, че съществено значение върху степента и протрахирането на депресивните оплаквания оказва липсата на опит в родителските грижи и поемане на нова отговорност.

В отделна подчаст Генева анализира взаимовръзките между изследваните феномени (социална подкрепа от приятели и семейството;

негативните афекти, соматичната тревожност) със следродилната депресия и общия дистрес. От направените регресионни анализи е изведено, „че социалната подкрепа от семейството е не просто свързана със следродилната депресия, а и нейн предиктор“. Тук удачно интерпретацията е обвързана с различни фактори на влияние при доминиране на взаимовръзката с родителите, предимно майката, в патриархалния български контекст. Съпоставена е следродовата тревожност с негативните афективни преживявания в социалното функциониране, депресивно-тревожния дистрес и соматичната тревожност.

В самостоятелна част е направена много подробна дискусия на получените резултати, включително ограниченията на изследването и бъдещи насоки за работа. Дисертацията е разработена спрямо високите стандарти на научното изследване. Основен принос са адаптираните и преработени инструменти за психодиагностична оценка на следродовата депресия в българска култура. Друг принос са проведените задълбочени анализи от количествени и качествени изследвания, с умели интерпретации за следродовата депресия при жени и мъже, сравнителните анализи между тях и с данните от други култури в различно време. Оригинален принос на дисертационното изследване е разработването на въпросник за полуструктурирано интервю за родители при изследване на взаимовръзките между дистрес и травматични изживявания и развитието на симптомите на след родилната депресия. Значим за практиката принос е представянето на терапевтични практики и подходи за минимизиране на рисковите фактори и за своевременно, ефективно овладяване на симптоматиката.

Към последният вариант на дисертацията нямам критични бележки. Всички направени от мен препоръки в предварителната рецензия са съобразени.

В заключение на рецензията считам, че дисертацията покрива високите критерии за научна докторска разработка и е отличен атестат за докторантката и научния ръководител!

Предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват на Розалина Генева образователната и научна степен „Доктор“ по научна специалност Психология (Психология на здравето)

25.09.2020 г.

София

рецензент:

доц. П. Петкова